

РЕЦЕНЗИЯ

за конкурса за доцент
по направление 2.1. Филология (Български език. Старобългарски език),
обявен в ДВ, бр. 64 от 16.08.2016 г.

В конкурса за доцент участва единствен кандидат, гл. ас. д-р Анета Гергова Димитрова, която от 2008 г. работи в Катедрата по кирилometодиевистика на ФСлФ, а в периода 2003-2007 г. е била редовна докторантка към същата катедра. Д-р Димитрова има солидно образование: завършила е специалностите Българска филология и Класическа филология в Софийския университет и магистърската програма Старобългаристика към Катедрата по кирилometодиевистика.

Списъкът на публикациите на д-р Димитрова наброява 37 научни публикации, от които две самостоятелни книги, 23 статии (две в съавторство, две под печат), 12 рецензии, информации за научни събития и персоналии. За участието в конкурса тя е избрала 12 публикации – една книга и 11 статии, по теми, различни от дисертацията ѝ, публикувани в периода 2004-2016 г. Научните приноси на д-р Димитрова са предимно в областта на проучване на славянското ръкописно наследство, изследване и публикуване на старобългарски текстове, съпоставка на старобългарски и славянски средновековни преводи с техните гръцки оригинали. Езиковедските ѝ интереси са насочени преди всичко към историческия синтаксис и историческата лексикология.

Най-напред ще се спира на книгата „Златоструят в преводаческата дейност на старобългарските книжовници“, която е неин хабилитационен труд. В книгата е направено изследване на първите 45 слова от старобългарския сборник от слова на Йоан Златоуст, наречен „Златоструй“ и създаден в Преслав по времето на цар Симеон. Тези 45 слова съставят основата на т. нар. Пълна редакция на сборника и са включени във всички нейни преписи. Изследването на Димитрова обхваща различни равнища на превода: лексика, синтаксис, отношение към гръцкия текст, особености на различните преписи на словата. В началото на книгата авторката е посочила параметрите, в които се простира нейното проучване, и характеристиките на текстовете, които ще бъдат анализирани. По-нататък тя е пристъпила към анализ на всяко от 45-те слова, като за всяко от тях се придържа към един общ модел.

В началото е даден синопсис на всяко слово – кратко съдържание, в което са изведени отснoвните акценти на автора и поводът за написване на словото. По-нататък е представена византийската ръкописна традиция на разпространение на гръцкия текст, като изследователката е работила не само с публикациите на словата, но и с някои техни ръкописи, пазени в различни книгохранилища. Тя посочва гръцкия препис (или преписи), до които стои най-близо старобългарският превод, като отбелязва някои основни разлики между този гръцки препис и публикувания текст на словото. Отбелязва се и съотношението между обема на преводното слово и изходния гръцки текст – някои от словата в старобългарския Златоструй са съкратени версии на Златоустовите хомилии.

По-нататък езиковите особености на всяко слово са разгледани по рубрики. Започва се с морфологичните особености, като тази рубрика обикновено е съвсем кратка. В нея се обръща внимание преди всичко на използването на двойствено число, на употребата на местоименията и на средствата за изразяване на страдателен залог – заради възможностите на избор при предаване на гръцките пасивни и медиални форми. Руските преписи, в които е запазен Златоструят, не позволяват да се видят всички особености на първоначалния старобългарски преводен текст и все пак тази част би могла да се разшири.

Значително повече внимание е отделено на синтактичните особености на словата, като изходен за анализа е гръцкият текст и се търсят старобългарските съответствия на различни гръцки конструкции. Най-много внимание е отделено на средствата за предаване на гръцки членувани предложни изрази, членуван инфинитив и членувани причастни конструкции. Разгледани са също абсолютните конструкции, както и по-редки и архаични случаи при рекцията на някои глаголи.

Анализът на лексиката на словата е направен по няколко показателя: наличие на преславизми, употреба на гръцки заемки, начини на превод на α привативум, предаване на сложните думи, тематична лексика; предаване на една гръцка дума със синоними. От слово № 33 нататък лексиката вече не се коментира, а само се изброява по рубрики. Би било добре при следващо издание на книгата да се добави и коментар към някои от лексемите в тези рубрики.

Последният критерий, по който се анализират словата, е обща характеристика на превода. Преводът оценен от гледна точка на това, доколко е точен, дали е буквален или по-свободен, дали пре превеждането са допуснати грешки. При различните слова тези

части са с различен обем, очевидно в зависимост от спецификата на превода на всяко слово. За повечето слова се посочват и характерни преводни съответствия на някои гръцки изрази. Прави впечатление, че за различните слова оценката е различна, което показва, че словата най-вероятно не са преведени от един и същ човек, а над превода е работил колектив от книжовници.

В заключението също е посочено, че „сред изследваните слова се наблюдава неравномерно разпределение на езикови и стилистични характеристики, въз основа на които словата от Златоструя могат да се групират”, като е представено и разпределение на тези 45 слова в няколко групи. В обобщение се изтъква широката употреба на типичните преславски съюзи, засилената употреба на описателно бъдеще време, последователното използване на двойствено число, еднотипното предаване на гръцките членувани конструкции, богатството на лексиката.

Важна част от книгата са четирите приложения. Първото приложение е посветено на особеностите на превода в обобщение за целия сборник, като са приложени няколко критерия: интересна лексика и синтаксис; запазване на изходната синонимия; точен, но неясен превод; гъвкав превод според старобългарската норма, обяснения, вмъкнати в превода; съкратен превод; търсене на разнообразие при изходно еднообразие; търсене на еднообразие при изходно разнообразие. Това е една от най-ценните части в книгата и според мене не би трябвало да се отделя като приложение, а мястото ѝ е в цялостното изложение преди заключението. Наблюденията на д-р Димитрова показват важни характеристики на старобългарските преводи от Симеоновата епоха, а и изобщо дават богат илюстративен материал за средновековните славянски преводи от гръцки. Отличното владение на гръцки е позволило на авторката да вникне добре в изходния гръцки текст, а оттам да проследи и преводните съответствия в старобългарски. Този анализ на Анета Димитрова има методологическа стойност, защото задава параметри, по които да се изследват средновековните преводи за в бъдеще. Останалите три приложения съдържат таблици на съответствия на членуваните конструкции по слова; публикация на три от словата и словник на 1222 гръцки лексеми с техните старобългарски съответствия. Приложенията ще бъдат много полезни за читателя, особено четвъртото, което е лексикографски принос за старобългарския език. Препоръчително е при ново издание на книгата да се направи и старобългарско-гръцки индекс.

Монографията на д-р Анета Димитрова заслужава висока оценка. Тя е приносна и като конкретно изследване, и като методология за проучване на старобългарските преводни текстове. Някои аспекти от изследването биха могли да се разширят, но това не намалява стойността на труда, в който се проявява опитен изследовател с отлични познания по гръцки и по старобългарски, който умее да открива и описва характерните особености на анализирания преводни текстове.

В шест от предложените за рецензиране статии също се разглеждат въпроси, свързани със слова от Златоструя, но от различен аспект. Статията „Преводческите подходи в сборника Златоструй” са анализирани преводите на осем хомилии върху Първото послание на апостол Павел до коринтяни по същите параметри, по които са представени и в книгата. В статията „Гръцките версии на Златоустовите коментари върху посланието на ап. Павел до Тит и Деяния на апостолите в сборника Златоструй” е разгледана най-напред гръцката традиция на коментарите на Йоан Златоуст към тези части от Апостола. Посланието до Тит е коментирано в шест хомилии, а Деянията на апостолите – в 55 хомилии. След като е проследено разпространението на тези Златоустови слова в византийски ръкописи, е представено тяхното присъствие в старобългарска среда. Както авторката посочва, от шестте хомилии върху Посланието до Тит в старобългарския Златоструй е включена само поучителната част от третата хомилия, а от 55-те слова върху деяния в Златоструя са поместени части от 18 хомилии. Тя прави съпоставка на старобългарските текстове с различните редакции на гръцките текстове, като показва до кой клон от традицията стоят най-близо старобългарските преводи. Анализът на старобългарския превод, който тя прави, показва, че той е твърде свободен в сравнение с преводите на другите слова в Златоструя. Ценното в това изследване на А. Димитрова е, че не само показва особеностите на старобългарския превод, а го поставя в контекста на състава и разпространението на гръцките текстове. Така читателите добиват представа за характера и параметрите на рецепцията на Златоустовите поучения в старобългарска среда. В статията Йоан Златоуст в ръкопис № 1039 са разгледани накратко две слова от Йоан Златоуст и фрагмент от неговото ранно житие, поместени в този ръкопис.

Две статии са посветени на Псевдо-Златоустовото слово „За лъжепророците”. В едната от тях са разгледани разпространението и съставът на това слово в различните

редакции на сборника Златоструй, като е изяснено, че в действителност това е словото „За покаянието” от Йоан Постник с добавен откъс от Златоустова хомилия върху послание на апостол Павел. В другата статия са разгледани откъсите от това слово, заимствани в „Беседа против богомилите” от Презвитер Козма, като е показано, че старобългарският писател е използвал това слово като източник дза своето съчинение, но не в старобългарския му превод, включен в сборника Златоструй, защото няма точни цитати от този превод. В статията „Сборникът Златоструй и Изборникът от 1076 г. De precatione oratio II от Йоан Златоуст в две старобългарски версии” е направена съпоставка между две версии на превода на откъс от Златоустовото слово „За молитвата”, като е показано, че втората версия е съкратена преработка на първата и включвана в различни типове сборници.

Няколко статии са посветени на езиково и текстологично изследване на агиографски произведения. В статията „Житието на св. Теодора Александрийска – славянски преводи и редакции” са анализирани няколко различни редакции на агиографския текст, който има ранен старобългарски превод, вероятно още от началото на X в., включван в различни сборници и има различни редакции и преработки, а освен това има и втори старобългарски превод, който се открива в един от Симеоновите сборници. Авторката съпоставя различните редакции на двете версии на превода, като въз основа на тази съпоставка предлага стема на преписите на Житието. В статията „Третият превод на Житието на св. Антоний Велики” е разгледан един превод на житието, който е запазен в единствен ръкопис и досега не е бил проучван. Той е съпоставен с другите два известни превода на това житие (от X и от XIX в.), като са показани общите му особености с втория превод и е изказано предположение, че е възникнал през среднобългарската епоха. Обърнато е внимание и на майсторския превод, който показва, че е направен от опитевн книжовник.

В обобщение може да се каже, че трудовете на д-р Анета Димитрова имат редица приноси: въвеждат в науката неизвестни или непроучени преводни текстове; представят византийската традиция на произведенията, които са преведени; проследяват историята на разпространение и редактиране на текстове; представят техните езикови особености в съпоставителен план; разширяват познанията за средновековните български преводи и тяхното отношение към изходните гръцки текстове. Трудовете на Анета Димитрова се

отличават с ясен език и отлично систематизиране и структуриране на материала. Читателят лесно се ориентира в тях, изводите ѝ се основават винаги на представените факти и са добре формулирани. Благодарение на своите отлични познания по гръцки авторката успява да навлезе дълбоко в изследваната материя, тя винаги представя старобългарските преводи на фона на византийската традиция и по този начин дава представа не само за езиковите характеристики на преводите, а и за рецепцията на византийската литература в България и в славянския православен свят. Анета Димитрова борави отлично със славянски и византийски първични източници, анализите ѝ са задълбочени и показват усет към детайла, умение да се характеризира езикът на даден текст и да се представят преводаческите стратегии.

Д-р Анета Димитрова има редица участия в национални и международни научни форуми и съществен принос в работата по няколко научни проекта. Нейното име е добре познато в международните научни среди и трудовете ѝ са цитирани от български и чуждестранни учени.

Като преподавател гл. ас. д-р Анета Димитрова се отнася изключително съвестно към работата си. Тя води многобройни занятия, както лекционни, така и семинарни, преподава на бакалаври и магистри от няколко специалности, като основните ѝ часове са по старобългарски, старогръцки и византийски гръцки. Отделя много време за индивидуална работа със студентите и създава у тях интерес към старобългаристичната проблематика.

Въз основа на научните приноси и преподавателските качества на д-р Анета Димитрова убедено препоръчвам да ѝ бъде присъдено академичната длъжност доцент.

12.12.2016

проф. дфн Искра Христова-Шомова